

помилкове повідомлення присяжному нотаріусу, якщо надання нотаріально завіреного повідомлення передбачено законом..." [5].

Стаття 300 КК Латвії передбачає кримінальну відповідальність за свідомо помилковий показання чи свідка потерпілого, свідомо помилковий висновок чи експертні свідомо помилковий переклад перекладача під час досудового розслідування, у суді чи в присяжного нотаріуса. Кваліфікований вид даного злочину утворюють ті ж дії, вчинені при розслідуванні чи розгляді справи про тяжкий чи особливо тяжкий злочин, який спричинив тяжкі наслідки чи вчинений в корисливих цілях.

У зазначених випадках порушення порядку здійснення нотаріальних дій є, по суті, однієї з форм протидії правосуддю й обумовлено специфікою латвійського кримінального процесу. Тому дані норми містяться в гл. XXIII КК Латвійської Республіки "Злочинні дії проти правосуддя". Специальною норми, присвяченої охороні зазначеного порядку, Кримінальний кодекс не містить.

Обсяги дійсної публікації не дозволяють здійснити аналіз даної проблеми з позицій компаративістики стосовно кримінального законодавства інших країн світу. Підкреслимо лише, що значне число країн світу в нормах своїх кримінальних законів усталюють як відповідальність осіб, що здійснюють нотаріальну діяльність за зловживання своїми повноваженнями, так і за діяння спрямовані на протидію нормальному здійсненню нотаріусами своїх повноважень.

1. Приложение к Информационному бюллетню Межпарламентской Ассамблеи государств-участников Содружества Независимых Государств. СПб., 1996.
2. Уголовный кодекс Российской Федерации. Электронный ресурс. Режим доступа: <http://ukrf.narod.ru/glavu/g23.htm>
3. Уголовный кодекс Республики Таджикистан. СПб., 2001.
4. Уголовный кодекс Республики Казахстан. Алматы, 2005.
5. Уголовный кодекс Латвийской Республики. СПб., 2001.

Харченко І.Г.

доцент кафедри кримінального права
Юридичного інститут Прикарпатського
Національного університету ім. Василя
Стефаника

Криміналістика і кримінальний процес XI- сер. XIX ст.

Вивчення будь-якої науки в тому числі і криміналістики немислимо без знання її фундаторів, творців, основоположників, тобто тих людей ідеї, концепції, доктрини яких стали визначальними, засадничими, наріжними оскільки сприяли формуванню криміналістичних знань, навиків і умінь, як на теренах України, Європи, так і світу [1.с. 68].

Історія кримінального судочинства та криміналістики має багатотомову історію його становлення та розвитку. Вона почалась ще за часів Київської Русі, де найбільш повно розгляд конфліктів, які виникали внаслідок вчинення злочинів, регулювалися нормами Руської Правди визначної пам'ятки права давньоруської держави. За підрахунками О. Н. Філіппова, в Просторовій редакції (за Карамзинським списком) 28 статей із 135 "стосувалися права процесуального" [2.с. 110]. Поряд з регламентацією стосунків між сторонами конфлікту з допомогою і "зводу" та "гоніння сліду". Руська Правда встановлювала й правила безпосереднього судочинства.

Саме в цей період (середньовіччя) кримінальне судочинство мало яскраво виражений інквізиційний характер. Допит із використанням катувань був цілком законним способом отримання доказів. Зізнання вважалися найкращим доказом, а якщо сліди, котрі іноді знаходили на місці події, суперечили "зізнанням" обвинувачуваного, перевага віддавалася останнім [3, с. 8]. Зокрема, у "Короткому зображенні процесів або судових тяжб" (1715 р.; березень) у главі II "Про зізнання" вказувалося, що коли хто зізнається, в чому він винен є, тоді іншого доказу не треба, бо особисте зізнання є кращим свідченням [4, с. 160].

Однак за допомогою одних лише катувань розкривати злочини було неможливо. Спочатку треба було знайти підозрюваного. Тому постала необхідність у використанні слідів, які злочинець залишав на місці події. У першій редакції "Руської Правди" ("Суд Ярославля") згадуються такі форми розшуку, як "звід" і "тоніння сліду". "Тоніння сліду" (ст. 77 Просторової правди) – це пошук злочинця за слідами, що він залишив. "Якщо крадій зникне, треба шукати його за слідом" [5, с. 20]. При цьому закон виходив із припущення: "там, куди приводить слід, знаходиться злочинець" [6, с. 86].

Скоріше за все, внесенню цих норм до одного з найдавніших законодавчих актів руського права передувало їх тривале практичне застосування.

Спершу розшуком злочинців за слідами займалися так звані народні слідопити. Фахівцями в галузі розслідування вони, звичайно, не були, тому що їх діяльність мала суто емпіричний характер. Однак саме народні слідопити, на думку І. Ф. Крилова, поклали початок розвитку криміналістичного вчення про сліди [7, с. 4-5].

Після розпаду Київської Русі у 30-х роках XII ст., на окремих князівствах в українських землях ще протягом тривалого часу діяли норми Руської Правди, які регламентували порядок здійснення судочинства, розслідування злочинів та отримання доказів.

Ситуація змінилася за часів перебування українських земель у складі Литви, Польщі та Речі Посполитої (XIV – середина XVII ст.). Найбільш поширеними джерелами кримінально-процесуального права у цей час були Литовські статuti 1529, 1566 і 1588 рр. Після прийняття у 1588 р. третього Литовського статуту він стає джерелом права в усіх українських землях і був найавторитетнішим джерелом права протягом багатьох років [8, с. 271]. За цим статутом процес був переважно змагальним. В українських землях, які перебували у складі Речі Посполитої, в містах, що мали право на самоврядування, діяли норми магдебурзького права, певна частина котрих стосувалася процесу, а в деяких місцевостях діяли норми вірменського права, що пояснюється тим, що за добу феодалізму у ряді міст України існували поселення – вірменські колонії. Вільні ретельно процесуальні питання були описані у складеному в першій половині XVI ст. "Порядку судів і справ вірменського права", який, на думку В. Кульчицького, був своєрідним юридичним посібником судочинства.

Оригінальна судова система і процес існували у Запорізькій Січі. Судочинство в ній здійснювалося відповідно до норм звичаєвого права. Процес за своїм характером був обвинувально-змагальним.

Характерні особливості в Запорізькій Січі у другій половині XVII – 1775 рр. мали судоустрій і судочинство. Організація та діяльність судових органів, як і судовий процес, тут регулювалися нормами звичаєвого права. Поступово посилювалися тенденції "розглядати цивільні справи в межах обвинувально-змагального процесу, а кримінальні справи – в межах процесу слідчого" [9, с. 91].

У Росії, до складу якої входила більша частина території сучасної України, перші випадки використання спеціальних знань відносяться до початку XVII століття. Це були знання в галузі медицини, і використовувались вони головним чином у ході огляду потерпілих і трунів. Р. С. Балкін писав: "Розвиток судової медицини –

наукової дисципліни, першою поставленою на службу правосуддю, - покликав до життя процесуальну фігуру обізнаної особи: судові лікарі стали обов'язковими учасниками слідчих справ про посягання на життя і тілесні uszkodження. Потім на допомогу почали залучати обізнаних осіб із інших галузей науки, техніки, ремесла" [10, с. 2].

Діяльність обізнаних осіб на той час ще не мала процесуального характеру. Законодавче закріплення в Росії експертиза отримала лише завдяки судовій реформі 1864 року. І хоча в "Статуті кримінального судочинства" не було термінів "експерт" і "експертиза", у ньому йшлося про той напрямок діяльності обізнаних осіб, котрий згодом одержав назву "судова експертиза", - зазначає В. М. Махов [11, с. 18].

Демократизація суспільства, пов'язана з появою суду присяжних, призвела до суперечностей із зізнаннями обвинувачуваних. Присяжні засідателі почали вимагати доказів вини обвинувачуваних, бо самих зізнань для них було замало. Тому виникла необхідність у знаходженні та дослідженні речових доказів, які б дозволяли вірогідно встановити факти, цікаві для суду.

Саме в цей період з'являються відомості про фальсифікацію слідів і речових доказів. "Статут кримінального судочинства" 1864 року встановлював, що "Як обізнані люди можуть бути запрошені: лікарі, фармацевти, професори, учителі, техніки, художники, ремісники, скарбничі й особи, які тривалими заняттями в будь-якій службі або частині набули особливого досвіду" (ст. 326) [12, с. 465]. Практика участі обізнаних осіб у кримінальному судочинстві отримала нарешті законодавче закріплення.

Наведені положення довгий час залишалися без змін і стали правовим підґрунтям для наступного впровадження досягнень науки й техніки в кримінальне судочинство.

Так було створено правові й організаційні форми використання науково-технічних досягнень для розкриття та розслідування злочинів. Невипадково саме цей період може бути характеризований як зародження криміналістики, і саме на нього, як вважає Р. С. Белкін, припадає становлення першого етапу розвитку криміналістики (консолідації криміналістичних знань і початку розроблення наукових методів розслідування і розшуку) і початок другого етапу (конструювання криміналістики як самостійної галузі наукового знання) [13, с. 331-332].

Отже, як ми бачимо, що кримінальне судочинство як і криміналістика на сучасній території України бере свій початок, ще з періоду існування Київської Русі, де кримінальне судочинство було регламентоване в нормах Руської Правди, а діяльність народних слідопитів (на думку І. Ф. Крилова) поклали початок розвитку криміналістичного вчення про сліди.

1. Вілентук П. Д., Круль С. М. Ганс Гросс – основоположник наукової криміналістики //Верховенство права у процесі державотворення та захисту прав людини в Україні. Матеріали ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Острог, 2008. – с. 218
2. Филипов А. Н. Учебник истории русского права. Часть I. – Юрьев, 1914р. – С. 563
3. Гончаренко В. И., Бергер В. Е. Криминалистика и криминалисты. – К., 1989. – 127 с.
4. Титов Ю. П. Хрестоматия по истории государства и права России. – М.: Проспект, 1997. – 472 с.
5. Русская правда: Пространная ред. Текст по Троицкому списку / Пер. В. Н. Сторожова // Титов Ю. П. Хрестоматия по истории государства и права России: Учеб. пособие. – М.: Проспект, 1997. – 472 с.
6. Крылов И. Ф., Бастрыкин А. И. Розыск, дознание, следствие: Учебн. пособ. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1984.– 216 с.
7. Крылов И. Ф. Криминаликтическое учение о следах: Монография. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1976. – 195 с.

8. Усенко І., Чехович В. Литовські статuti – українське державотворення: не витребуваний потенціал: Словник-довідник – за ред. О. М. Миротянки – К., 1997р – С. 852
9. Грозовський І. М. Право Нової Січі (1734-1775 рр.): Навч. посібник. – Харків, 2000р. – С. 247
10. Криміналістика: Учебник для вузів / Т. В. Аверьянова, Р. С. Белкин, Ю. Г. Корухов, Е. Р. Россиянская; Под ред. Р. С. Белкина. – М.: Изд. -во НОРМА, 2000. – 990 с.
11. Махов В. Н. Использование знаний сведущих лиц при расследовании преступлений: Монография. – М.: Изд-во РУДН, 2000. – 296 с.
12. Уставъ уголовного судопроизводства: съ позднейшими узаконеніями, законодательными мотивами, разъясненіями Правительствующаго Сената и циркулярами Министерства Юстиціи / Сост.: М. П. Шрамченко, В. П. Широков. – 7-е изд., испр. и доп. – Петроградъ, Типографія М. Меркушева, 1916. – 1412 с.
13. Белкин Р. С. Криміналістическая энциклопедія. – М.: Издательство БЕК, 1997. – 342 с.

Чекан Н. М.

Львівський державний університет внутрішніх справ

Характеристика суб'єктивної сторони злочинних посягань у сфері боротьби зі злочинами, пов'язаними з порушенням законодавства про працю

Досліджуючи суб'єктивну сторону злочинів, пов'язаних з порушенням законодавства про працю, слід зазначити, що законодавець тільки у диспозиції ст.170 КК України своєю конкретною вказівкою визначає форму вини цього злочину. В диспозиціях інших статей кримінального закону вказаної категорії ним не закріплено форму вини цих злочинів. Проаналізувавши їх, більшість учених приходять до висновку, що суб'єктивна сторона злочинів, передбачених ст.172-175 КК України, характеризується умисною формою вини [1,с. 5; 2, с. 169-180;3,с. 465-473;4,с. 410-411]. Але слід згадати й про позицію деяких російських авторів, які вважають, що вчинення злочинної несплати заробітної плати можливе з непрямым умислом [5,с. 154;6,с. 297;7,с. 32]. Однак, з цією точкою зору важко погодитися. Вчинення вказаних злочинів з непрямым умислом чи з неосторожності є неможливим, бо вони є злочинами з формальним складом, де саме діяння утворює закінчений склад злочину. Вольове відношення до вчиненого діяння у злочинах з формальним складом може бути тільки у вигляді прямого умислу [8,с. 184; 9, с. 29].

Таким чином, злочини, передбачені ст.170,172-175 КК України, є злочинами умисної форми вини.

Дослідивши складя злочинів, пов'язаних з порушенням законодавства про працю, які розміщені в розділі 10 КК України, більшість учених вважають, що суб'єктивна сторона злочинів, передбачених ст.ст.271-275 КК України, характеризується двома (змінною, складною) формами вини [10;с. 98,489-501; 4,с. 702-718; 3,с. 752-764]. Її суть полягає в тому, що щодо порушення вимог про охорону праці чи безпеки виробництва можуть мати місце умисел чи неосторожність, до складів - неосторожність. Але, як стверджує О. І. Парог, не доречно вживати терміни "умисел", "неосторожність", "складна" форма вини. Цей науковець категорично наперечує такі визначення. Він вважає, що подібні терміни є неочисними, так як ніякої третьої форми вини в цих злочинах немає, а умисел і неосторожність між собою не зміщуються. Вони існують самостійно, хоча і в одному злочині [11, с. 57]. Такої ж думки притримуються і проф. Фріс П. Л. [12, с. 201].

Не правильною є позиція російських науковців, які вважають, що порушення правил охорони праці відноситься не до неосторожних, а до умисних злочинів [13]. Адже